

หลักการประเมินและดูแล นักท่องเที่ยวหลังการเดินทาง Approach to returned traveler

วัชรพงศ์ ปิยะภาณี

จำนวนตัวเลขนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีการเดินทางออกนอกประเทศเพิ่มมากขึ้นทุกปี จากประมาณ 2 ล้านคนต่อปี ในปี ค.ศ. 2001 เพิ่มขึ้นเป็น 6.7 ล้านคนในปี ค.ศ. 2015⁽¹⁾ คนไทยจำนวนดังกล่าวได้เดินทางไปทุกทวีปทั่วโลก ซึ่งอาจมีความเสี่ยงในติดเชื้อโรคต่างๆ ระหว่างการเดินทาง และเกิดอาการป่วยขึ้นระหว่างเดินทางหรือหลังจากกลับมาที่ประเทศไทยแล้ว แพทย์ผู้ดูแลนักท่องเที่ยวหลังกลับจากการเดินทางควรมีความรู้ที่กว้างขวาง และต้องทราบระบาดวิทยาของโรคต่างๆ เป็นอย่างดี ต้องรู้ว่าโรคใดระบาดอยู่ที่ประเทศใด หรือพื้นที่ใดบ้าง มีวิธีการติดต่ออย่างไร ระยะฟักตัวของโรคนานเท่าใด อาการและอาการแสดงของโรคเป็นอย่างไร จะทำให้สามารถให้การวินิจฉัยและรักษาโรคได้อย่างรวดเร็วและแม่นยำ ความยากและความท้าทายในการดูแลนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้อยู่ที่ นักท่องเที่ยวมีโอกาสติดเชื้อโรคต่างๆ ที่ไม่พบในประเทศไทย ดังตัวอย่างในตารางที่ 1 ซึ่งโรคเหล่านั้นแพทย์ไทยมักจะไม่คุ้นเคย ทำให้เกิดความยากลำบากในการวินิจฉัยและรักษา

แต่ในทางกลับกัน ถ้าแพทย์มีความคุ้นเคยในการซักประวัติการเดินทาง การสัมผัสโรค และมีความรู้ในโรคที่พบบ่อยและสำคัญในต่างประเทศ จะทำให้วินิจฉัยได้ไม่ยาก เช่น ถ้ามีนักท่องเที่ยวไทย มีผื่นขึ้นลักษณะเป็นวง (ดังภาพที่ 1) มาพบแพทย์ แพทย์ที่คุ้นเคยจะสามารถบอกได้ทันทีว่า ผื่นลักษณะนี้เรียกว่า erythema migrans จำเพาะต่อโรค Lyme disease

ซึ่งถ้าซักประวัติต่อพบว่านักท่องเที่ยวรายนี้ได้เดินทางไปประเทศสหรัฐอเมริกาและประวัติถูกเห็บกัดเมื่อ 2 สัปดาห์ก่อน ซึ่งการสัมผัสโรคนี้และผื่นของคนไข้เข้าได้กับโรค Lyme disease ที่เกิดจากการติดเชื้อ *Borrelia burgdorferi*⁽²⁾ แพทย์สามารถวินิจฉัยและรักษาได้ไม่ยาก แต่สำหรับแพทย์ที่ไม่คุ้นเคยกับโรคดังกล่าวอาจจะให้การวินิจฉัยได้ยาก

1A

1B

ภาพที่ 1A Erythema migrans ที่พบใน Lyme disease,

1B เห็บ (Tick) ชนิดที่เป็นพาหะของ Lyme disease

ตารางที่ 1 แสดงโรคสำคัญและภัยสุขภาพที่พบบ่อยในทวีปต่างๆ ซึ่งโรคเหล่านี้ไม่พบในประเทศไทยหรือพบน้อยมาก

ทวีป/พื้นที่	ตัวอย่างโรคติดเชื้อที่สำคัญ	ตัวอย่างภัยสุขภาพอื่นๆ ที่สำคัญ
อเมริกาเหนือ (North America)	<ul style="list-style-type: none"> • Lyme disease พบได้ทั่วไป โดยเฉพาะฝั่งตะวันออกของสหรัฐอเมริกา • Coccidioidomycosis โดยเฉพาะบริเวณรัฐฝั่งตะวันตกของอเมริกา เช่น Texas, Nevada, Arizona, California • Babesiosis • Rocky Mountain Spotted Fever • West Nile virus infection • Saint Louis encephalitis • Anaplasmosis 	<ul style="list-style-type: none"> • High altitude sickness บริเวณรัฐในแถบเทือกเขา Rocky เช่น Colorado, Wyoming, Nevada, California • ภัยจากอุณหภูมิ ความร้อนสูง เช่น Death valley • ภัยจากน้ำพุร้อน เช่น Yellowstone national park
ยุโรป (Europe)	<ul style="list-style-type: none"> • Lyme disease • Tick borne encephalitis • West Nile virus infection • Anaplasmosis • Leishmaniasis (ยุโรปตอนใต้) • Crimean-Congo hemorrhagic fever (บริเวณยุโรปตะวันออก ยุโรปใต้) 	<ul style="list-style-type: none"> • High altitude sickness เช่น บริเวณเทือกเขาแอลป์
แอฟริกา (Africa)	<ul style="list-style-type: none"> • Yellow fever • Ebola, Marburg hemorrhagic fever • Rift Valley fever, Lassa fever • Crimean-Congo hemorrhagic fever • African trypanosomiasis/Sleeping sickness • African tick bite fever • Schistosomiasis • Plague • Onchocerciasis (River blindness) 	<ul style="list-style-type: none"> • ภัยจากความร้อน อุณหภูมิที่สูง เช่น การไปเที่ยว Danakil depression ในประเทศเอธิโอเปีย • พายุทะเลทราย • High altitude sickness ในการปีนเขา คีรีมันจาโร • ภัยจากสัตว์ทำร้าย ที่ Safari • ความขัดแย้ง ภัยสงครามในบางพื้นที่
อเมริกาใต้ (South America)	<ul style="list-style-type: none"> • Yellow fever • American trypanosomiasis • Leishmaniasis* • Schistosomiasis • Onchocerciasis • Brucellosis* 	<ul style="list-style-type: none"> • High altitude sickness บริเวณเทือกเขาแอนดีส เช่น เปรู โบลิเวีย • ภัยจากสัตว์ทำร้าย ขณะเที่ยวป่า Amazon เช่น ปลาปิรันย่า งูอนาคอนดา

ตารางที่ 1 แสดงโรคสำคัญและภัยสุขภาพที่พบบ่อยในทวีปต่างๆ ซึ่งโรคเหล่านี้ไม่พบในประเทศไทยหรือพบน้อยมาก (ต่อ)

ทวีป/พื้นที่	ตัวอย่างโรคติดเชื้อที่สำคัญ	ตัวอย่างภัยสุขภาพอื่นๆ ที่สำคัญ
ตะวันออกกลาง (Middle East)	<ul style="list-style-type: none"> MERS (Middle East Respiratory Syndrome) Brucellosis* Crimean-Congo hemorrhagic fever Schistosomiasis 	<ul style="list-style-type: none"> ภัยจากความร้อน อุณหภูมิที่สูง พายุทะเลทราย ความขัดแย้ง ภัยสงครามในบางพื้นที่
ออสเตรเลีย (Australia)	<ul style="list-style-type: none"> Q fever Murray Valley encephalitis virus West Nile virus Ross River fever 	<ul style="list-style-type: none"> ภัยจากงู แมงป่อง แมงมุมพิษ แมงกะพรุนพิษ โดยเฉพาะ Box Jellyfish ฉลามกัด

*โรคนี้นพบได้ในประเทศไทยบ้างแต่น้อยมาก

แนวทางการประเมินและดูแลนักท่องเที่ยวหลังการเดินทาง

1. ชักประวัติและคัดกรองโรคที่ร้ายแรงหรือเสี่ยงต่อการแพร่กระจายก่อน แพทย์ผู้ที่มีโอกาสดูแลนักท่องเที่ยวที่กลับจากการเดินทาง จำเป็นต้องมีความรู้ และติดตามข่าวสารทางสาธารณสุขอย่างใกล้ชิด ว่านักเดินทางกลุ่มไหนเป็นกลุ่มที่ต้องเฝ้าระวังและมีแนวทางในการแยกโรคอย่างไร ดังเช่นในกรณี

- สถานการณ์การระบาดใหญ่ของโรคอีโบล่า ปี ค.ศ. 2014-2015 ในประเทศกินี เซียร์ราลีโอน และไลบีเรีย ซึ่งกระทรวงสาธารณสุขได้ออกแนวทางและให้นิยามผู้ป่วยกลุ่มต่างๆ⁽³⁾ ตามความน่าจะเป็นของโรค เช่น ถ้าในช่วงดังกล่าวพบนักเดินทางที่มีไข้และเพิ่งมาจากประเทศดังกล่าวไม่เกิน 21 วัน ถือว่าเข้าเกณฑ์ต้องสอบสวน (PUI, patient under investigation) แต่ถ้าผู้ป่วยรายนั้นมีประวัติสัมผัสกับผู้ป่วยอีโบล่า จะถูกจำแนกเป็นผู้ป่วยน่าจะเป็น (probable)⁽³⁾ ซึ่งต้องดำเนินการป้องกันการติดเชื้ออย่างเต็มที่ทันที
- ในปัจจุบัน ถ้ามีนักเดินทางกลับจากประเทศซาอุดีอาระเบีย หรือประเทศในแถบตะวันออกกลางไม่

เกิน 14 วัน และมีใช้ร่วมกับมีอาการทางระบบทางเดินหายใจ ถือว่าเข้าข่ายต้องเฝ้าระวังโรคทางเดินหายใจตะวันออกกลาง (MERS) ต้องรายงานและดำเนินการตามขั้นตอนของกระทรวงสาธารณสุขทันที⁽⁴⁾

2. ให้การรักษาเบื้องต้นในรายที่มีอาการรุนแรง ในนักท่องเที่ยวที่มีอาการรวดเร็ว และรุนแรง ต้องให้การรักษาอย่างรีบด่วน เช่น ผู้ป่วยที่มีสัญญาณชีพไม่คงที่ ซึม ไม่รู้สึกตัว ความดันเลือดต่ำ จำเป็นต้องรีบประเมินและให้การรักษาทันที โรคสำคัญที่มีอาการรุนแรงที่อาจพบในกลุ่มนักท่องเที่ยวที่กลับจากการเดินทาง ได้แก่ โรคไข้กาฬหลังแอ่น โรคมาลาเรีย เป็นต้น

3. ชักประวัติ ตรวจร่างกาย สังเกตจางห้องปฏิบัติการและให้การวินิจฉัยตามหลักการแพทย์พื้นฐาน นักท่องเที่ยวที่กลับจากการเดินทางแล้วมีอาการเจ็บป่วย ไม่จำเป็นต้องเกิดจากโรคที่สัมพันธ์กับการเดินทางเสมอไป และส่วนใหญ่แล้วนักเดินทางมักจะมีอาการจากโรคที่พบได้ทั่วไป (cosmopolitan disease) เช่น upper respiratory tract infection (URI), influenza, bronchitis, pneumonia, cystitis, gastroenteritis, cellulitis, gout, acute appendicitis ฯลฯ เหมือนโรคที่พบในคนไม่ได้เดินทาง ดังนั้น แพทย์สามารถใช้ทักษะในเวชปฏิบัติทั่วไป ตั้งแต่การซักประวัติ

ตรวจร่างกาย และส่งตรวจทางห้องปฏิบัติการที่จำเป็น เพื่อช่วยในการวินิจฉัยโรคในนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ได้ เหมือนคนไข้ทั่วไป เช่น

- นักเดินทางที่มีอาการไข้ เจ็บคอ มีน้ำมูก อาจเป็นอาการของโรคติดเชื้อทางเดินหายใจส่วนต้น (URI, upper respiratory tract infection) ซึ่งเป็นโรคที่พบได้ทั่วไป ไปได้เฉพาะกับพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง

- นักเดินทางที่มีไข้สูง ไอ ปวดเมื่อยตามตัว อาจเป็นอาการโรคไข้หวัดใหญ่ ซึ่งพบได้ทุกพื้นที่ของโลก อย่างไรก็ตามแพทย์ต้องระลึกไว้ว่าบางพื้นที่ของโลกยังมีการระบาดของไข้หวัดนก เช่นสายพันธุ์ H5N1 หรือ H7N9 ถ้านักเดินทางรายนั้นมีประวัติเดินทางไปในพื้นที่ระบาด และมีประวัติสัมผัสกับสัตว์ปีกก่อนมีอาการป่วย จำเป็นต้องนึกถึงโรคไข้หวัดนกไว้ด้วย โดยเฉพาะในรายที่มีอาการของไข้หวัดใหญ่รุนแรง หรือมีปอดบวมร่วมด้วย

- นักเดินทางที่มีอาการปัสสาวะเป็นเลือด เจ็บปวดเวลาถ่ายปัสสาวะ หลังกลับจากทวีปแอฟริกา อาจเป็นอาการของกระเพาะปัสสาวะอักเสบโดยทั่วไป (cystitis) อย่างไรก็ตามแพทย์ควรตระหนักว่า การเดินทางไปแอฟริกา ถ้าอยู่เป็นเวลานาน และมีกรสัมผัสกับแหล่งน้ำจืด อาจทำให้เกิดโรค schistosomiasis ได้ ซึ่งอาจมีอาการทางระบบทางเดินปัสสาวะได้ (urinary schistosomiasis) แม้ว่าจะพบน้อยกว่าโรค cystitis โดยทั่วไปมาก แต่แพทย์ไม่ควรมองข้าม

4. คำเนึงถึงประวัติการเดินทาง ประวัติสัมผัสโรค และการระบาดของโรคติดต่อต่างๆ ในปัจจุบัน แพทย์ผู้ให้การดูแลนักท่องเที่ยวจำเป็นต้องซักประวัติการเดินทางโดยละเอียด ว่าเดินทางไปทีใดบ้าง พื้นที่นั้นมีโรคอะไรเป็นโรคประจำถิ่น และถามประวัติการสัมผัสโรคต่างๆ (อ่านรายละเอียดจากบท การดูแลนักท่องเที่ยวที่มีไข้หลังการเดินทาง) นอกจากนี้แพทย์ต้องคำนึงเสมอว่าพื้นที่นั้นที่นักท่องเที่ยวไปมีการระบาดของโรคใดๆ อยู่หรือไม่ แพทย์ควรสืบค้นข้อมูลจากสถาบันที่เชื่อถือได้ เช่น World Health Organization (WHO), US CDC หรือจะใช้แหล่งข้อมูลทาง Internet

ที่น่าเชื่อถือซึ่งปัจจุบันมีอยู่หลายแห่ง เช่น

- Healthmap.org⁽⁵⁾ (ภาพที่ 2) เป็นโครงการของ Boston Children's Hospital ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของ Harvard Medical School-Teaching Hospital ได้รวบรวมรายงานข่าวการระบาดของแหล่งต่างๆ ทั่วโลก และระบุในแผนที่โลก ทำให้บุคลากรทางการแพทย์สามารถเห็นภาพของการระบาด และสืบค้นได้อย่างรวดเร็ว

- Promedmail.org⁽⁶⁾ เป็นเครือข่ายการเฝ้าระวังของ International Society for Infectious Diseases จะมีรายงานการระบาดอยู่ตลอดเวลาทั้งในคนและในสัตว์ สามารถสืบค้นได้ง่าย

5. คำเนึงถึงบุคคลอื่นที่อาจสัมผัสโรคร่วมๆ กัน โดยถ้าแพทย์พบนักท่องเที่ยวที่ติดโรคจากการเดินทางแม้เพียงคนเดียว ควรจะถามถึงคนอื่นๆ ที่เดินทางร่วมกันเสมอ เนื่องจากนักท่องเที่ยวทั้งกลุ่ม ซึ่งเดินทางพร้อมๆ กันมีโอกาสสัมผัสโรคเหมือนกัน แต่บางคนอาจจะมีอาการของโรคก่อนการที่แพทย์ถามจะเป็นการเตือนนักท่องเที่ยวคนอื่นให้เฝ้าระวังอาการของตนเอง ถ้ามีอาการผิดปกติควรแนะนำให้รีบพบแพทย์แจ้งข้อมูลการเดินทางและข้อมูลโรคของเพื่อนร่วมเดินทางเสมอ การพบผู้ป่วยเป็นกลุ่ม (cluster of cases) เป็นสิ่งที่พบอยู่เนืองๆ ในเวชศาสตร์การเดินทางและท่องเที่ยว เช่น

- กรณีกลุ่มคนไทยที่ไปทำงานในประเทศไนจีเรียป่วยเป็นมาลาเรียถึง 6 คนในเวลาไล่เลี่ยกัน⁽⁷⁾

- การพบนกกีฬานานาชาติป่วยเป็นโรคฉี่หนูพร้อมๆ กัน ซึ่งเกิดจากการสัมผัสแหล่งน้ำเดียวกันในการแข่งขันที่ประเทศมาเลเซีย⁽⁸⁾

- กลุ่มนักท่องเที่ยว 37 คนที่ล่องแพในแม่น้ำ Omo River ประเทศเอธิโอเปีย พบว่าป่วยเป็นโรค schistosomiasis ถึง 28 คน (attack rate 76%)⁽⁹⁾

6. ในกรณีที่ไมแนใจในการวินิจฉัยหรือรักษา ควรพิจารณาส่งต่อผู้ป่วยให้ผู้เชี่ยวชาญ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าการดูแลนักท่องเที่ยวหลังกลับจากการเดินทางเป็นเรื่องยากและท้าทาย ในผู้ป่วยบางราย

ภาพที่ 2 Website Healthmap.org⁵ ของ Boston Children's Hospital ซึ่งแสดงการระบาดของโรคต่างๆ ทั่วโลก

ที่แพทย์ยังไม่สามารถให้การวินิจฉัยโรคได้แน่ชัด หรือมีข้อจำกัดในการส่งตรวจทางห้องปฏิบัติการ หรือมีข้อจำกัดในการรักษา ในกรณีดังกล่าวควรพิจารณาส่งต่อให้โรงพยาบาลของมหาวิทยาลัย หรือ สถาบันการแพทย์เฉพาะทางจะเหมาะสมกว่า

การตรวจคัดกรองโรคในนักท่องเที่ยวหลังกลับจากการเดินทาง (Screening of asymptomatic returned travelers)

นักท่องเที่ยวที่สุขภาพแข็งแรงดีและไม่มีอาการผิดปกติใดๆหลังการเดินทาง จะได้ประโยชน์น้อยจากการตรวจคัดกรอง (screening) หลังการเดินทาง จึงไม่แนะนำให้ตรวจคัดกรองเป็นการทั่วไป⁽¹⁰⁾ เพราะการตรวจส่วนใหญ่โดยเฉพาะการตรวจ serology มีผลบวกสูง ผลลบลงได้บ่อย ทำให้การแปลผลยาก และเกิดความยากลำบากในการอธิบายให้นักท่องเที่ยวเข้าใจ นอกจากนี้อาจสร้างความกังวลและความเข้าใจผิดให้นักท่องเที่ยวได้

อย่างไรก็ตามในนักท่องเที่ยวกรณีดังต่อไปนี้ควรปรึกษาแพทย์หลังการเดินทาง^(10, 11)

- อาศัยอยู่ในประเทศกำลังพัฒนาเกิน 3 เดือน

- มีโรคประจำตัวอยู่เดิม เช่น โรคเบาหวาน โรคหัวใจ โรคปอด เป็นต้น
- มีภาวะภูมิคุ้มกันบกพร่อง
- มีอาการผิดปกติภายใน 3 เดือนแรกหลังเดินทางกลับมา โดยเฉพาะมีอาการดังต่อไปนี้ ไข้ อูจจาระร่วง เรื้อรัง คลื่นไส้ อาเจียน น้ำหนักลด ตาเหลือง ตัวเหลือง บัสสาวะผิดปกติ อาการทางผิวหนัง หรือ มีการติดเชื้อที่อวัยวะเพศ
- มีเหตุสงสัยว่าได้สัมผัสโรคติดต่อร้ายแรงในระหว่างการเดินทาง

แพทย์ควรซักประวัติการเดินทางและประวัติการสัมผัสโรค รวมถึงตรวจร่างกายโดยละเอียด หลังจากนั้นควรพิจารณาส่งตรวจทางห้องปฏิบัติการเท่าที่จำเป็น

หมายเหตุ

ปัญหาที่พบบ่อยในนักท่องเที่ยวหลังการเดินทางคือ ไข้ อูจจาระร่วง และอาการทางผิวหนัง ซึ่งแนวทางการประเมินและดูแลปัญหาทั้ง 3 นี้เป็นประเด็นใหญ่ และมีรายละเอียดมาก จึงได้แยกเป็นบทต่างหากสามารถอ่านรายละเอียดได้ในบทที่เกี่ยวข้องในหนังสือเล่มนี้

เอกสารอ้างอิง

1. The World Bank. International tourism, number of departure. Available from <https://data.worldbank.org/indicator/ST.INT.DPRT>. Accessed 23 December 2017.
2. Centers for Disease Control and Prevention. CDC Health Information for International Travel 2018. Atlanta: U.S. Department of Health and Human Services, Public Health Service. Available from: <https://wwwnc.cdc.gov/travel/page/yellowbook-home> (Accessed 23 December 2017).
3. สำนักโรคติดต่อวิทยา. แนวทางการเฝ้าระวัง และสอบสวนโรคติดเชื้อไวรัสอีโบล่า (16 พย. 57). Available from: www.boe.moph.go.th/ebo-la_gl.php (Accessed 23 December 2017).
4. สำนักโรคติดต่อวิทยา. แนวทางการเฝ้าระวัง และสอบสวนโรคทางเดินหายใจตะวันออกกลาง (Middle East Respiratory Syndrom: MERS) ในประเทศไทย (ฉบับตุลาคม 2558). Available from: www.boe.moph.go.th (Accessed 23 December 2017).
5. Boston Children's Hospital. HealthMap. Available from: www.healthmap.org/en (Accessed 23 December 2017).
6. International Society for Infectious Diseases. Promedmail. Available from: www.promedmail.org. (Accessed 23 December 2017).
7. Matsee W, Piyaphanee W. Cluster of Plasmodium falciparum malaria among Thai workers in Gembu, Nigeria. Poster Presentation PO09.07 in 15th Conference of the International Society of Travel Medicine (CISTM15), 14-17 May 2017, Barcelona, Spain.
8. Sejvar J, Bancroft E, Winthrop K, et al. Leptospirosis in "Eco-Challenge" Athletes, Malaysia Bornea, 2000. *Emerg Infect Dis* 2003; 9(6):702-7.
9. Schwartz E, Kozarsky P, Wilson M, Cetron M. Schistosome infection among river rafters on Omo river, Ethiopia. *J Travel Med* 2005; 12:3-8.
10. Clerinx J, Hamer DH, Van Gompel A. Post-travel screening. In: Keystone JS, Freedman DO, Kozarsky PE, Connor BA, Nothdurft HD, editors. *Travel Medicine* third edition. Mosby Elsevier. 2013: 467-74.
11. World Health Organization. *International travel and health 2012*. WHO Press, Switzerland.

